

RAPPORT FRA ARKEOLOGISK REGISTRERING - VARSEL OM OPPSTART AV REGULERINGSPLAN FOR KVERTJERN HYTTEFELT - 3418-5/1, 43 - ÅSNES KOMMUNE

Kommune	3418 Åsnes	Gnr/Bnr	5/1, 43
Fylkeskomm. saksnr.	2020/33827		
Prosjektnr.	524033		
Tiltakstype	Reguleringsplan	Tiltakshaver/ grunneier	Øystein Østbøll Østgaard
Arkeologisk metode	Overflateregistrering		
Tidsrom i felt	18. og 24.06.2020		
Timer i felt	13 t.		
Timer for- og etterarbeid	7,5 t.	Deltakere i felt	Tina Amundsen, Øystein Østbøll Østgaard
Rapport skrevet av/dato	Tina Amundsen 21.08.2020		

Oppsummering/konklusjon: Det ble påvist automatisk fredete kulturminner i form av 4 fangstgroper og 4 kullgroper innenfor planområdet. 3 av fangstgroperne var registrert tidligere, men med feil geometri. Dette er nå rettet opp. Fangstgroperne har ID 269997/1-4 i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden, mens kullgroperne har ID 270027, 270028, 270029 og 270030. Trekullprøve ble tatt ut av kullgrop 270030, denne er C14-datert til tidsrommet 1025 – 1165 e.Kr., slutten av vikingtid/tidlig middelalder, (med 95,4% sannsynlighet).

Det ble ellers festet røde merkebånd i trær ved alle ovennevnte kulturminner under feltarbeidet.

Del av planområdet med Kvertjern i bakgrunnen (Foto: T. Amundsen).

BAKGRUNN

Hedmark fylkeskommune mottok oversendelse datert 23.03.2020 fra Arkitektbua AS med varsel om oppstart av arbeid med detaljreguleringsplan for Kverntjern hyttefelt (Plan-ID 2020001) i Åsnes kommune. Planen fremmes som en privat detaljregulering hvor Arkitektbua AS er engasjert til å utarbeide planen. Planområdet er på totalt 667,7 daa. 400 daa av planområdet er i kommuneplanens arealdel avsatt til framtidig fritidsbebyggelse med en ramme på 60 hytter, mens de resterende 267,7 daa er avsatt til LNFR-formål. Hensikten med planarbeidet er å legge til rette for høy-standard fritidsbebyggelse, samt friluftsliv gjennom etablering av skiløyper, sykkelstier mm. Det planlegges også en badeplass ved Kverntjernet, som vil være tilgjengelig for allmennheten. I tillegg vurderes bygg for snøscootere med tilgang til snøscooterleden på sørsiden av Finnskogvegen.

Fylkeskommunen meldte behov for arkeologisk registrering da det var kjent automatisk fredete kulturminner, tre fangstgroper, i området. Jamfør § 9 plikter den ansvarlige leder eller forvaltningsorgan ved planleggingen av større private eller offentlige tiltak etter lovens §8, første ledd, å undersøke om tiltaket vil virke inn på automatisk fredete kulturminner på en måte nevnt i lovens § 3, første ledd.

3 fangstgroper innenfor planområdet ble kartlagt på 1980-tallet i forbindelse med ØK-registrering. Noen systematisk kulturminneregistrering av området ble imidlertid ikke foretatt den gang. Data fra flybåren laserscanning (LIDAR) viste ellers at det var flere strukturer innenfor arealet som evt. kunne være automatisk fredete kulturminner, som kullgroper eller flere fangstgroper. Det var ønskelig å sjekke opp disse strukturene ved befarings. Videre var det aktuelt å foreta undersøkelser for å påvise evt. steinalderlokaliteter på nordsiden av Kverntjern.

Arkeologisk registrering av området ble foretatt 18. og 24.06.2020. Øystein Østbøll Østgaard deltok begge dager.

KULTURMINNE/KULTURMILJØ, GRUNNLAG FOR REGISTRERINGSARBEIDET

Kulturminner er alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder også lokaliteter som det er knyttet historiske hendelser, tro eller tradisjoner til. Med begrepet kulturmiljø forstås et område der kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng. I forvaltning av kulturminner og i kulturminneloven er det skilt mellom automatisk fredet kulturminne og kulturminne fra nyere tid. Kulturminneloven inneholder en til dels omfattende og detaljert oppstilling av kulturminner som er å oppfatte som automatisk fredet i henhold til loven, jfr. § 4. Dette er kulturminner som er beskyttet på grunn av sin høye alder. Ifølge Kulturminneloven § 4 er kulturminner eldre enn år 1537 automatisk fredet, det vil si alle kulturminner som er eldre enn reformasjonen. Nyere tids kulturminner er ikke omfattet av den automatiske fredningen, med unntak av samiske kulturminner eldre enn 100 år som også er fredet.

Arkeologiske perioder	Hovedperiode	Datering (f.Kr/e.Kr)
Førromersk jernalder	Eldre jernalder	500 – 0
Eldre romertid		0 – 200
Yngre romertid		200 – 400
Folkevandringstid		400 – 550
Merovingertid	Yngre jernalder	550 – 750
Vikingtid		750 – 1050
Middelalder	Middelalder	1050 – 1537
Nyere tid	Nyere tid	1537 -

Fig. 1: Arkeologiske tidsperioder.

PLANOMRÅDET

Planområdet ligger på Åsnes Finnskog ca. 26 km sør-øst for Flisa. Det foreslåtte planområdet er noe større enn området avsatt til fritidsbebyggelse i kommuneplanen, men store deler av området vil bli avsatt til friluftsmål. Østgaard reduserte det 667,7 store planområdet med ca. 40 daa i forkant av befaringen, dvs. at myrområder sør og vest for Kverntjern utgår.

Planområdet er lett tilgjengelig. Det grenser mot Finnskogvegen i sør og det går en skogsbilvei like øst for området og en vei vestfra inn mot Kverntjern. Planområdet ligger i en sørhelling og har en høydeforskjell fra ca. 400 moh i sør til ca. 500 moh i nord (Søberget). Kverntjern ligger i vest og er for det meste omgitt av myr. Området består ellers av furumoer, lyng, mose, hogstflater og steinblokker.

For øvrig ligger Tyskeberget finngård i underkant av 1 km vest for planområdet.

Fig. 2: planområdets beliggenhet (InnlandsGIS).

REGISTRERINGSMETODE

Den arkeologiske befaringen av området ble utført ved overflateregistrering. Denne metoden benyttes for å påvise kulturminner som er synlige på markoverflaten og foregår ved systematisk gjennomgang av terrenget for å påvise f.eks. fangstgroper, kullgroper, jernvinneanlegg, gravminner, tjæremiler mm. Jordbor benyttes for å påvise eventuelt kull i grunnen. Påviste automatisk fredete kulturminner blir dokumentert ved foto, beskrivelse, GPS-innmåling og lagt inn i nasjonal kulturminnedatabase Askeladden.

LIDAR-data (flybåren laserscanning) ble brukt i forarbeidet til registreringen. Hele undersøkelsesområdet er laserscannet. LIDAR viste at var flere strukturer/groper i terrenget som kunne være automatisk fredete kulturminner, som f.eks. kullgroper og fangstgroper.

Funn av steinalderboplasser er relativt vanlige i tilknytning til vassdrag og i strandsoner. Slike funn er sjelden synlige på markoverflaten. Det er mye myr rundt Kverntjern, men et lite område på nordsiden av Kverntjern ble vurdert å kunne ha potensial for spor etter steinalderbosetning (se foto på rapportens forside). Det ble derfor foretatt en undersøkelse med tanke på å evt. kunne påvise eventuelle bosetningsspor. Undersøkelsen ble gjort ved graving av prøvestikk, som er en metode som benyttes for å finne eventuelle steinredskaper og -avfall knyttet til redskapsproduksjon fra steinalderen. Det ble i alt gravd 4 prøvestikk, ca. 30 x 40 cm i utstrekning. Prøvestikkene ble gravd inntil 35 cm dypt og massen i stikkene besto av vanlig podsolprofil -torv, utvaskingslag og anrikningslag (sand, grus og småstein). Det ble ikke gjort steinalderfunn eller andre funn ved prøvestikkundersøkelsen.

FUNN AV AUTOMATISK FREDETE KULTURMINNER

Det ble registrert 8 automatisk fredete kulturminner innenfor planområdet.

Ved registreringen ble LIDAR-punktene sjekket. Fire punkter var fangstgroper, hvorav tre var registrert tidligere, men med feil geometri. Fire andre punkter viste seg å være kullgroper. Øvrige punkter viste seg å være naturformasjoner, rotvelt o.l. Ved gjennomgang av planområdet ble ikke påvist noen kulturminner som på forhånd ikke var synlige på LIDAR. Det ble festet røde merkebånd i trær ved alle påviste kulturminner under registreringen.

Fangstgroper

Et fangstanlegg med tre groper var tidligere registrert innenfor arealet. Gropene ble gjenfunnet. De hadde imidlertid feil kartfesting i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden. Dette er nå rettet opp. Ytterligere en fangstgrop ble påvist ved registreringen. Fangstanlegget har ID 269997/1-4 i Askeladden. Anlegget ligger sørøst i planområdet og strekker seg i sørvest - nordøstlig retning over drøyt 300 m. Avstanden mellom fangstgropene i anlegget varierer fra ca. 70 til 120 m. Undergrunnen i området består i hovedsak av sand og grus, og gropenes orientering/lengderetning er ikke lesbar pga. innrasing. Men ut fra fangstanleggets plassering i terrenget, har det vært innrettet mot fangst av elg fra sørøst og fra nordvest. Det ble brukt jordbor i alle fangstgropene under registreringen. Det var ikke tegn til at noen av fangstgropene har vært gjenbrukt til kullproduksjon.

Registreringsopplysninger fra Askeladden for de 4 gropene, Id 232382/2-14, er fremstilt i tabellen nedenfor. Det vises ellers til kartvedleggene og fig. 4-7 for foto av fangstgropene.

FANGSTGROPER		
Askeladden Id	Beskrivelse	X / Y-koord. UTM 33
269997-1	Fangstgrop. Ytre diam. 8 m, indre diam. 4 m, dybde 1,5 m. Beliggenhet på furumo.	356916/ 6722638
269997-2	Fangstgrop. Ytre diam. 8 m, indre diam. 3,5 m, dybde 1,5-1,7 m. Beliggenhet på furumo/hogstflate.	356995/ 6722662
269997-3	Fangstgrop. Ytre diam. 8 m, indre diam. 3,5 m, dybde 1,7-1,9 m. Beliggenhet på liten rygg i utkant av hogstflate.	357094/ 6722749
269997-4	Fangstgrop. Ytre diam. 12 m, indre diam 3 m, dybde 1,3 m. Ingen lengderetning synlig i gropas bunn. Fuktig torv/mose i bunn. Beliggenhet i utkant av hogstflate. Steinlendt/blokkterreng og noe myr Ø for gropa.	357169/ 6722783

Fig. 3: Registreringsopplysninger fra Askeladden for fangstanlegg 269997/1-4.

Fig. 4: Fangstgrop ID 269997-1 (Foto: T. Amundsen).

Fig. 5: Fangstgrop ID 269997-2 (Foto: T. Amundsen).

Fig. 6: Fangstgrop ID 269997-3 (Foto: T. Amundsen).

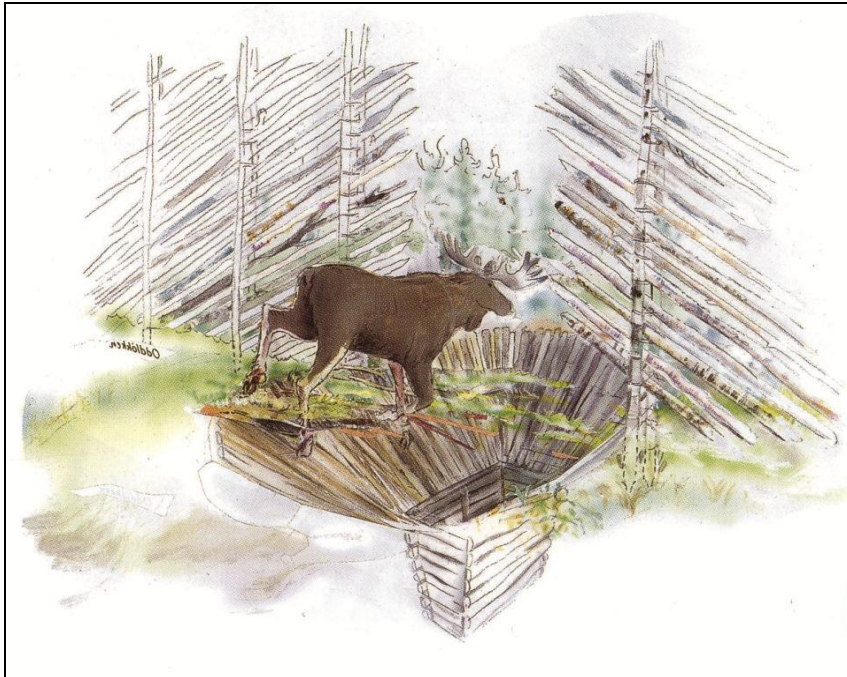

Fig. 7: Fangstgrop ID 269997-4 (Foto: T. Amundsen).

GENERELT OM FANGSTGROPER:

Dyregraver er en fellesbetegnelse på fangstgraver og fangstgroper. Fangstgraver er groper med indre oppmuring som ligger i høyfjellsområder, og er beregnet på rein. Fangstgroper i skogs- og fjellområder har som regel vært brukt til elgfangst. Forskjellen på rein- og elggroper ligger i hovedsak i at sistnevnte er større. Fangstgroper fremtrer i terrenget ofte som runde eller ovale, mens bunnen oftest fremstår som rektangulær eller spiss. Under bruk har åpningen på gropa vært kamuflert med stokker, kvist, mosedekke og lignende.

Fangstgropene ligger i elgens trekkveier og finnes ofte i rekker som kan være flere kilometer lange. Ellers har man også sperret av smale dalfører med fangstgroper. Mellom gropene har man anlagt stengsler, som kan ha vært i form av felte trær eller høye sperregjerder/skigarder. Her til lands er det dokumentert at fangstgroper var i bruk fra bronsealder, gjennom jernalder, middelalder og nyere tid. I 1863 kom det et forbud mot fangst av elg og hjort i dyregraver.

Fig. 8:
Rekonstruksjons-
forslag av en
traktformet
fangstgrop med
trekleddede sider i øvre
del og ei smal kasse i
bunnen. (Tegnet av
S. Oddløyken, i
Jacobsen & Follum
1997: *Kulturminner
og skogbruk*, s.182).

Kullgroper

Under registreringen ble det ellers gjort funn av 4 kullgroper, som er automatisk fredete kulturminner. En ble påvist i østlig del nær plangrensa. De tre andre ligger nord for Kverntjern. Det ble påvist trekull i alle kullgropene ved bruk av jordbor. Trekullprøve til C14-datering ble tatt ut av kullgrop ID 270030, som ligger på en liten forhøyning ca. 90 m nord for Kverntjern. Det ble ikke påvist jernvinneanlegg (slagghauger) i tilknytning til kullgropene. Kullgropene er beskrevet i tabellen under. Det vises ellers til kartvedleggene og fig. 10-13 for foto.

KULLGROPER		
Askeladden Id	Beskrivelse	X / Y-koord. UTM 33
270027	Kullgrop. Rektangulær. Ytre diam. 6 m, indre diam. 3 m, dybde 1 m. Kull påvist med jordbor ned til minst 20 cm dybde og 15 cm tykt. Voll inntil 2 m.	357277/ 6723041
270028	Kullgrop. Markert med 2.høystubber. Tydelig voll rundt. Ytre diam 8 m, indre diam. 4 m, dybde 1 m. Kull påvist med jordbor ned til 20 cm og 10-15 cm tykt.	356914/ 6723319
270029	Kullgrop. Ytre diam. 6-7 m, indre diam. 2 m, dybde 0,7 m. Kull påvist med jordbor ned til ca. 30 cm og ca. 20 cm tykt.	356877/ 6723485
270030	Kullgrop. Kvadratisk bunnplan. Ytre diam. 8 m, indre diam. 2 m, dybde 0,8 m. dybde 0,8 m. Prøvestikk 30 x 40 cm gravd ca.50 cm dypt for uttak av kullprøve til C14-datering. Prøven ble tatt ut fra 30-40 cm dybde. Kullagets tykkelse: Inntil 40 cm. Trekullprøven er C14-datert til tidsrommet 1025 – 1165 e.Kr. (med 95,4% sannsynlighet). Datert materiale er furu.	356737/ 6723169

Fig. 9: Registreringsopplysninger fra Askeladden for de 4 kullgropene innenfor planområdet.

Fig. 10: Kullgrop ID270027 (Foto: T. Amundsen).

Fig. 11: Kullgrop ID270028 (Foto: T. Amundsen).

Fig. 12: Kullgrop ID270029 (Foto: T. Amundsen).

Fig. 13: Kullgrop ID270030, som er C14-datert til 1025 – 1165 e.Kr. (Foto: T. Amundsen).

GENERELT OM KULLGROPER

Kullgropene er et av de vanligste automatisk fredete kulturminnene som finnes i utmarksområder. Kullgropene ble benyttet til fremstilling av kull i forbindelse med produksjon av jern. Den eldste jernfremstillingsfasen i Norge er datert til de første århundrene etter Kristi fødsel, i denne tidligste fasen av jernfremstillingen ble jernvinna drevet med ved. I den neste fasen ble derimot jernvinnene drevet med kull. De fleste kullgropene er knyttet til denne andre fasen av jernfremstilling som knytter aktiviteten til vikingtid og middelalder ca. 900 – 1300 e.Kr.

Kullgroper har hovedsakelig blitt C14-datert til middelalder før Svartedauen, ca. 1000-1300 e.Kr.

Jernet ble fremstilt fra myrmalm. Etter uttak fra myrene ble malmen tørket og forbehandlet gjennom en brenneprosess kalt røsting. Videre ble jernmalmen redusert i en ovn, som avhengig av lokale variasjoner kan ha hatt ulike fasonger. Nær ovnen vil det på markoverflaten normalt være synlig en eller flere slagghauger. Størrelsen på slagghaugene vil variere avhengig av størrelsen på produksjonen på stedet. Slagget er en samling sammensmeltede avfallsstoffer etter jernfremstillingen. Nær selve ovnen er det vanlig å finne en eller flere særlig store kullgroper. Selve ovnen kan være vanskelig å oppdage, men kan fremstå som et mindre søkk i terrenget. Kull fra kullgroper ble også brukt i smier. Disse kullgroperne finnes nærmere gårdsbebyggelse og ikke nødvendigvis nær jernmalholdige myrer.

Fig. 14: Bildene viser eksempel på en kullgrop under arkeologisk utgraving. Til venstre er gropa med vollen snittet i to, slik at trekullaget er godt synlig. Til høyre vises rester av forkullede stokker i bunnen av kullgropa.

OPPSUMMERING

Det befinner seg 8 automatisk fredete kulturminner i form av fangstgroper og kullgroper innenfor planområdet. Det er 4 fangstgroper som utgjør et fangstanlegg sørøst i området: disse har Askeladden ID269997/1-4. 3 av fangstgroperne var registrert tidligere, men med feil geometri. Dette er nå rettet opp.

Videre ble det registrert 4 kullgroper med Askeladden ID 270027, 270028, 270029 og 270030. Trekullprøve til C14-datering ble tatt ut fra sistnevnte. Prøve er sendt til BETA Analytic i Florida for datering og til VEDLAB i Sverige for treslagsbestemmelse.

Det ble ikke gjort funn fra steinbrukende tid ved graving av prøvestikk ved Kverntjern.

Det ble festet røde merkebånd i trær ved alle ovennevnte kulturminner under feltarbeidet.

Innlandet Fylkeskommune
Hamar, 21.08.2020

Tina Amundsen

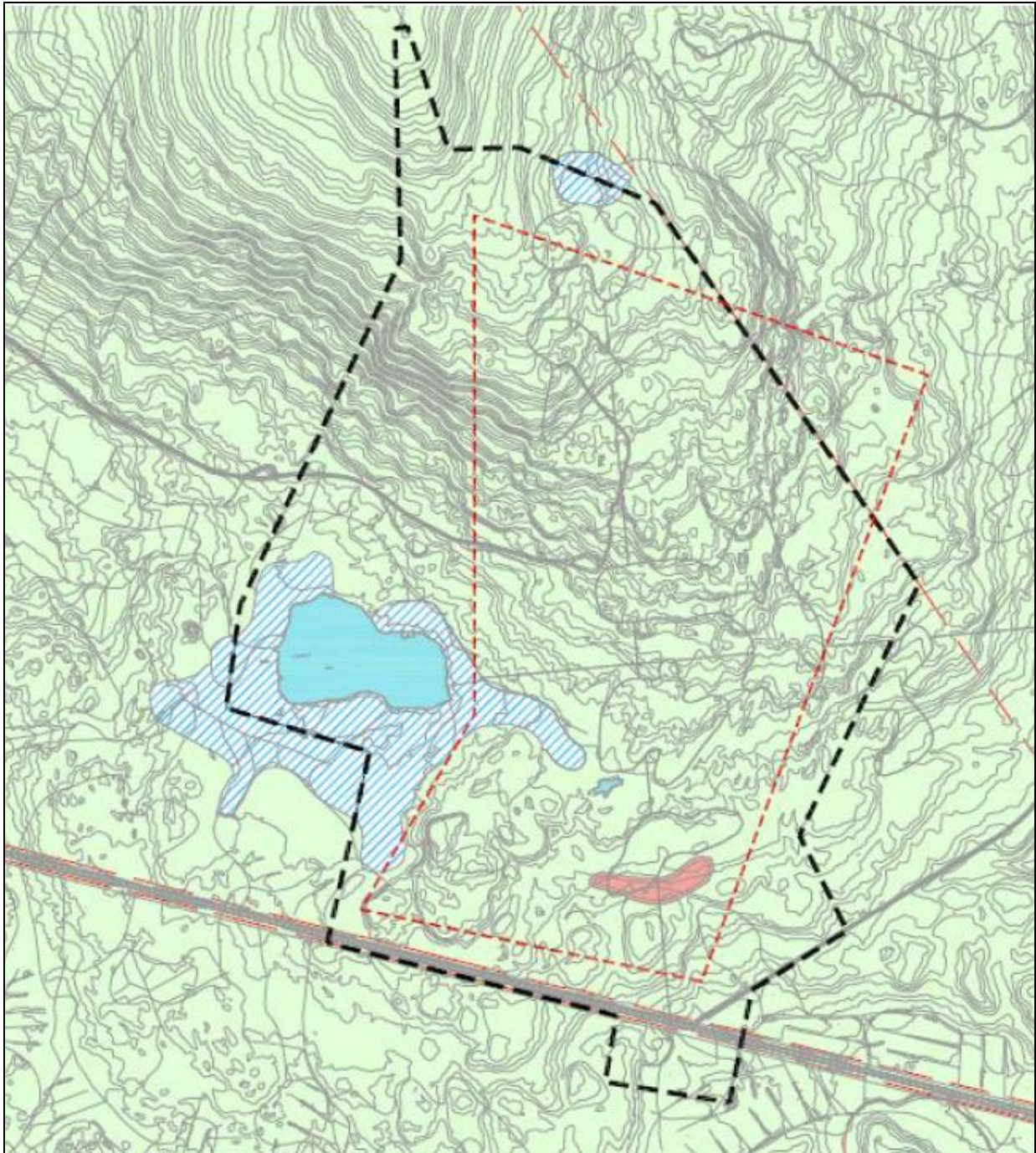
GJENPART:

Arkitektbua AS, Størksvn. 2, 2420 TRYSIL
Øystein Østbøll Østgaard, Østbøllvegen 127, 2217 HOKKÅSEN
Åsnes kommune, Rådhusgt. 1, 2270 FLISA

VEDLEGG:

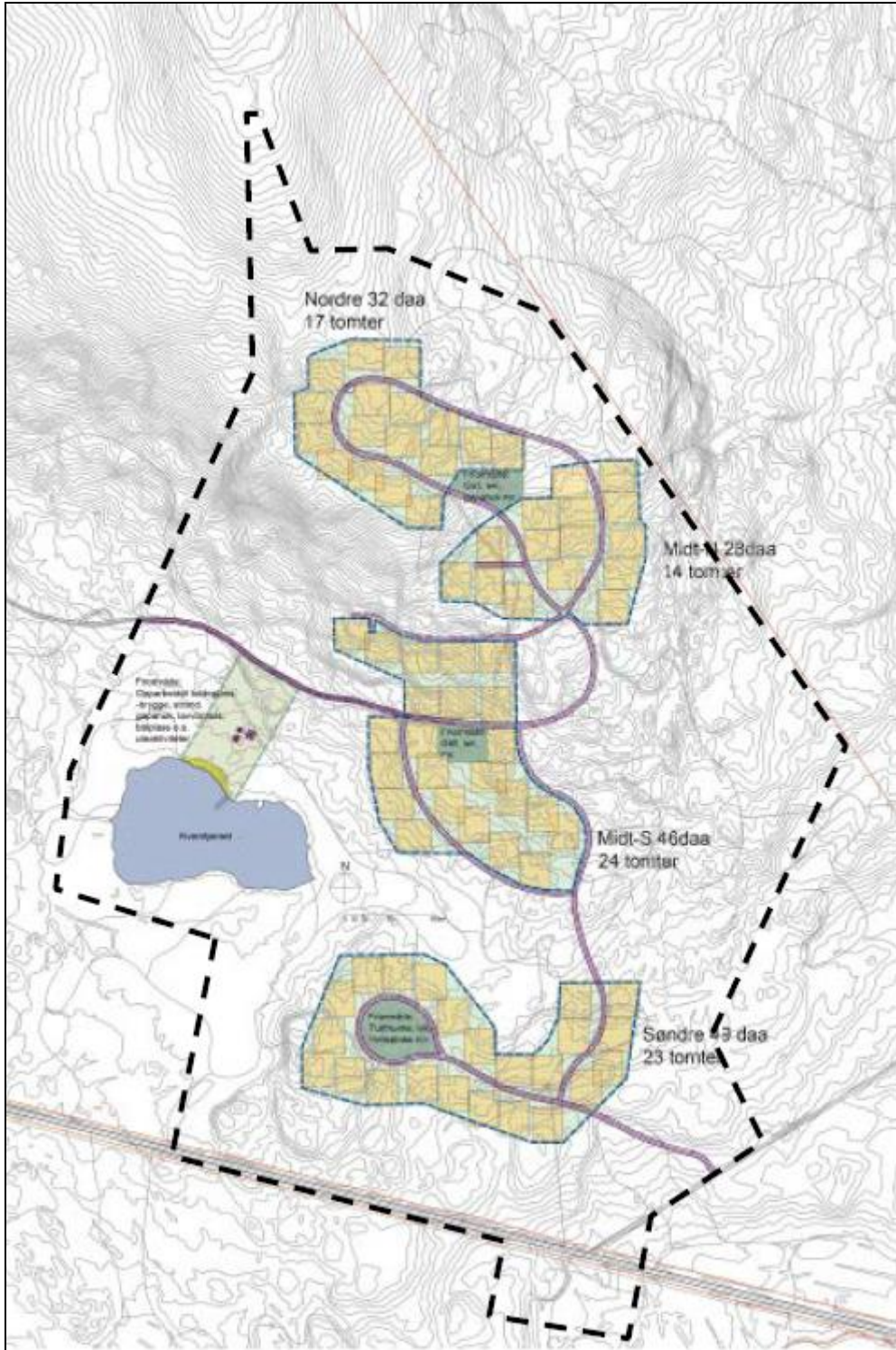
1. Kart over planområdet
2. Kart over foreslått arealbruk
3. Kart med kulturminner
4. Oversiktskart
5. Treslagsbestemmelse
6. C14-datering

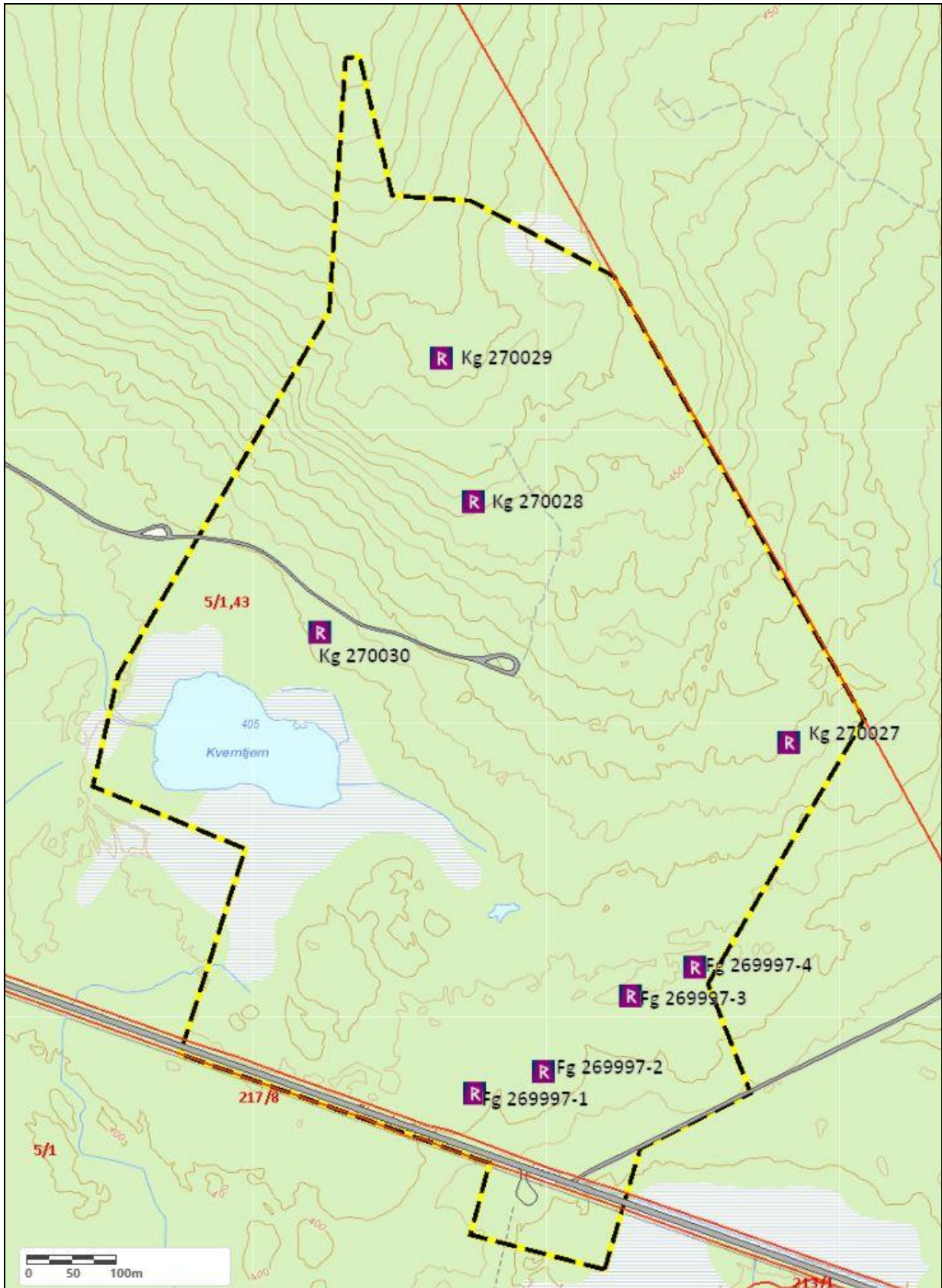
1. Kart over planområdet. Plangrense er vist med svart stiplet linje og område avsatt til fremtidig fritidsbebyggelse er vist med rød stiplet linje (kart fra planprogram v/Arkitektbua AS 23.03.2020).

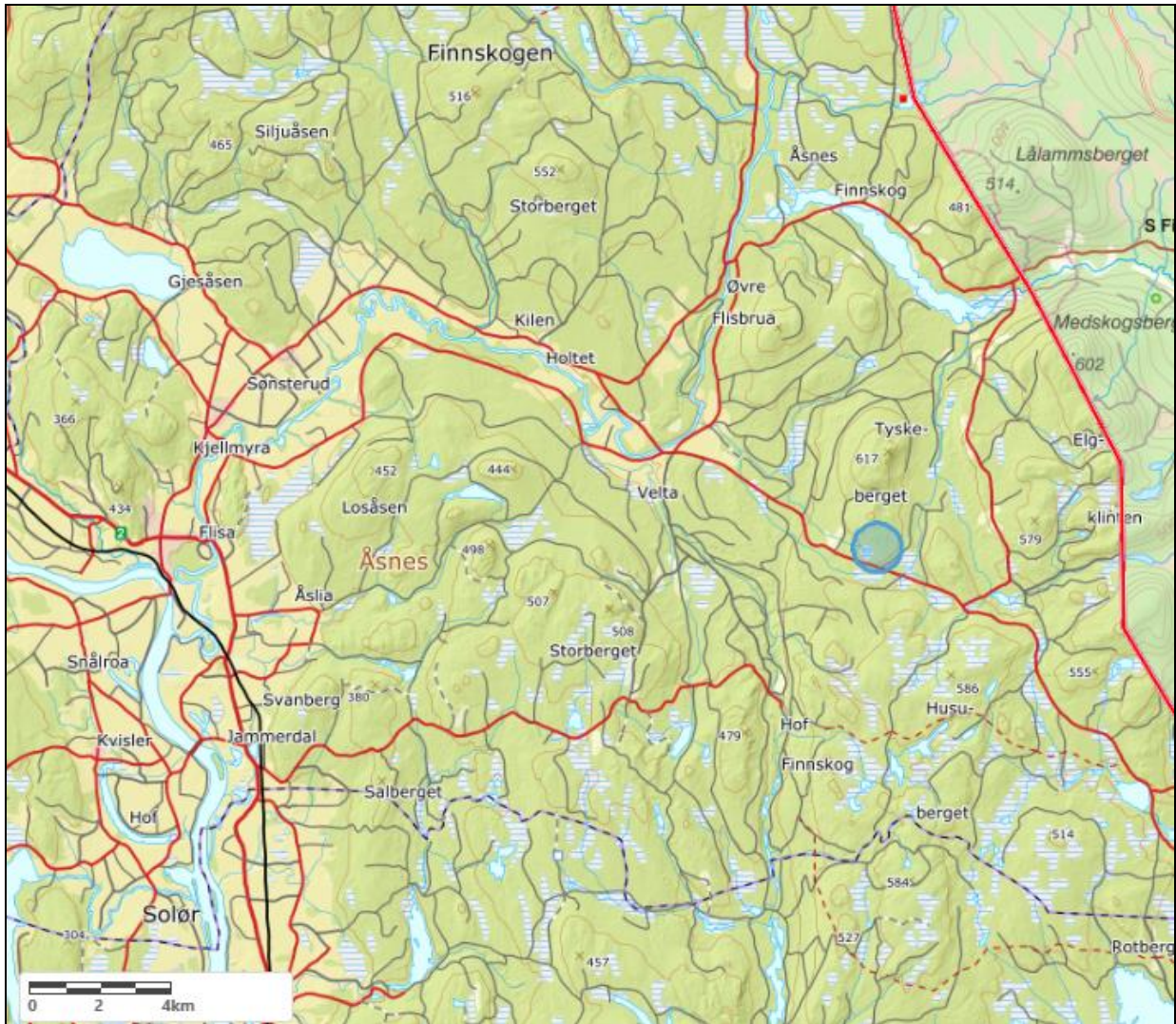

2. En foreløpig skisse over foreslått arealbruk (kart fra planprogram v/Arkitektbua AS 23.03.2020).

3. Kart over planområdet med automatisk fredete kulturminner. Fg: Fangstgroper, Kg: Kullgroper (InnlandsGIS).

4. Oversiktskart. Planområdet markert med blå sirkel (InnlandsGIS).

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 20049

2020-07-23

**Vedartsanalyser på material från Norge, Innlandet fylke, Grue, Kverntjern hyttefelt.
Oppdragsgivare: Tina Amundsen/Innlandet fylkeskommune**

Arbetet omfattar ett kolprov från en kolgrop. Provet innehåller kol från furu. Egenåldern kan vara hög vilket påverkar precisionen i datering.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
	27003 0	Kullgrop	2,8g	2,8g 14 bitar	Furu 14 bitar		

Erik Danielsson/VEDLAB
Kattås
670 20 GLAVA
Tfn: 070 34 00 645
E-post: vedlab@telia.com
www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper användning	och Övrigt
Tall	<i>Pinus silvestris</i>	400 år	Anspråkslös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) takspån, tjärblöss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C-vitaminerna. Även som kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomi 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färska vedprover.

5. Treslagsbestemmelse fra VEDLAB for kullprøve fra kullgrop ID 270030.

BetaCal 3.21

Calibration of Radiocarbon Age to Calendar Years

(High Probability Density Range Method (HPD): INTCAL13)

(Variables: $\delta^{13}\text{C} = -24.5$ o/oo)

Laboratory number   **Beta-565105**

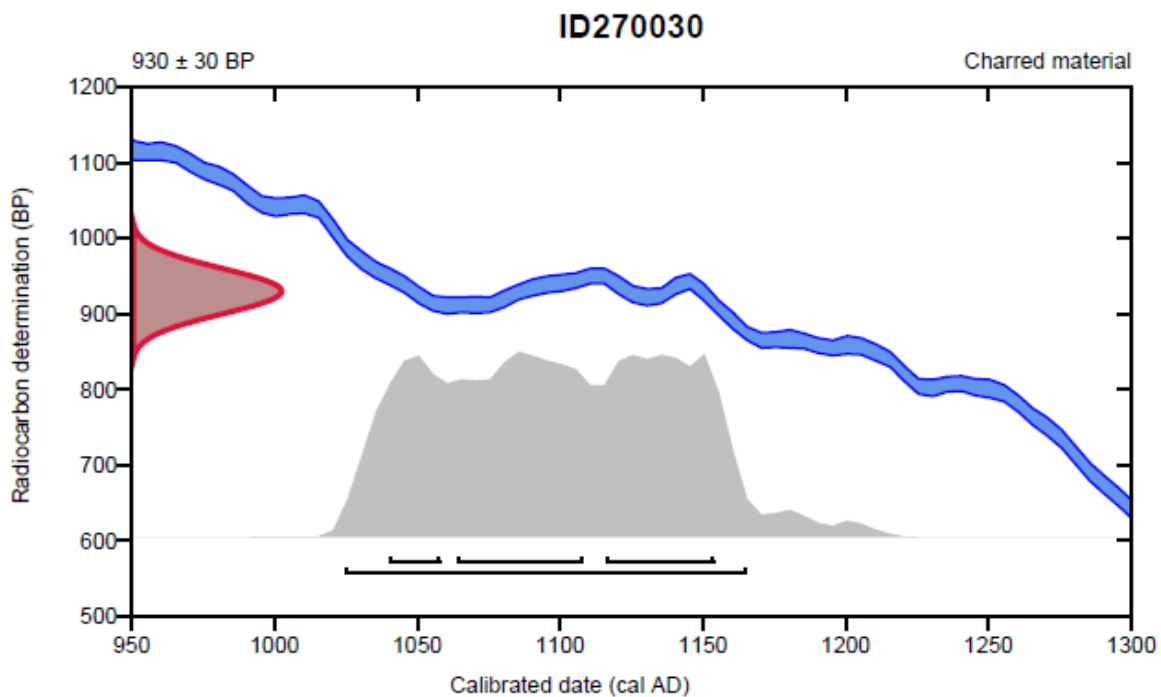
Conventional radiocarbon age   **930 ± 30 BP**

95.4% probability

(95.4%)   1025 - 1165 cal AD   (925 - 785 cal BP)

68.2% probability

(28.5%)   1064 - 1108 cal AD   (886 - 842 cal BP)
 (27.2%)   1116 - 1154 cal AD   (834 - 796 cal BP)
 (12.6%)   1040 - 1058 cal AD   (910 - 892 cal BP)

Database used
INTCAL13

References

References to Probability Method

Bronk Ramsey, C. (2009). Bayesian analysis of radiocarbon dates. *Radiocarbon*, 51(1), 337-360.

References to Database INTCAL13

Reimer, et.al., 2013, *Radiocarbon*55(4).

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • Email:

beta@radiocarbon.com